

СТЯГНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКРИТТЯМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ

Встановлено, що в чинному КПК України децю розпливчато урегульовано питання, які стосуються процесуальних витрат. Своєю чергою, науковці дискутують щодо вичерпності переліку ст. 118 КПК України, розуміння «процесуальних» і «судових» витрат та чи є стягнення процесуальних витрат у кримінальному провадженні цивільно-правовим заходом. Логічно, що й судова практика з означеного кола питань за таких реалій сутнісно різниться.

Проаналізовано наявне «загальне» рішення Великої Палати Верховного Суду щодо обов'язку судів вирішувати питання про розподіл процесуальних витрат, не зважаючи на процесуальну форму їх кінцевих рішень у провадженні. Констатовано, що Велика Палата питання розподілу процесуальних витрат не охопила, бо фактично це мав би зробити законодавець у чинному КПК України, що йому не вдалося.

Тому й зроблено спробу довести, що ч. 3 ст. 285 КПК України варто доповнити фразою, що роз'ясненню підозрюваному чи обвинуваченому підлягає й те, що у разі його звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження з цієї nereабілітуючої підстави з нього буде стягнуто судом певні процесуальні витрати. Спростовано можливість стягувати з «фактично звільненої» від кримінальної відповідальності особи процесуальні витрати, про які йде мова в частинах 1–2 ст. 124 КПК України, за чинного викладу частини 3 ст. 285 КПК України, а також коли законодавець у ст. 124 КПК України, зокрема в її частинах 1 та 2, оперує виключно підходом щодо можливості стягнення з обвинуваченого процесуальних витрат «у разі ухвалення обвинувального вироку».

Ключові слова: стягнення процесуальних витрат, закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, ухвалення обвинувального вироку.

Постановка проблеми. Означений перелік проблематики склався під час розгляду справи № 203/241/17 Касаційним кримінальним судом Верховного Суду. У цьому провадженні місцевий суд постановив стягнути з ОСОБИ_1 на користь держави в рахунок відшкодування процесуальних витрат грошові кошти за проведення судово-економічної експертизи та судово-почерково-знавчої експертизи. Сторона захисту оскаржила таке рішення до суду апеляційної інстанції, який ухвалою від 23 червня 2021 року залишив рішення без змін, а апеляційну скаргу захисника без задоволення. Відповідно захисник подав касаційну скаргу, упродовж розгляду якої в Касаційному кримінальному суді Верховного Суду на підставі узагальнення наявної судової практики Верховного Суду в цій царині встановлено відсутність єдності, її неоднаковість, а почасти

й суперечливість. Визначено дві протилежні позиції Суду. Ухвалою Верховного Суду від 25 червня 2018 року у справі № 758/2420/17 (провадження № 51-6496ск18) визнано, що є правильним віднесення судом на рахунок держави процесуальних витрат, зокрема таких із них, як витрати на залучення експерта, у разі закриття кримінального провадження на підставі п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК. Постановою Верховного Суду від 9 листопада 2021 року у справі № 149/83/21 (провадження № 51-4371км21) підтверджено, що на державу покладаються всі процесуальні витрати, понесені органом досудового розслідування та пов'язані з розслідуванням кримінального провадження у разі закриття кримінального провадження через «втрату» особою статусу обвинуваченого в результаті відмови потерпілого від обвинувачення у справі приватного обвинувачення.

Ухвала Верховного Суду від 25 березня 2021 року у справі № 592/10225/19 (провадження № 51-4499ск20) демонструє таку судову позицію, що у разі закриття кримінального провадження щодо особи положеннями КПК України не передбачено можливості стягнення з неї процесуальних витрат¹.

Проілюстровано й інший підхід Суду: особи не звільняються від сплати процесуальних витрат, пов'язаних із проведенням експертиз, у разі закриття кримінального провадження з не реабілітуючих підстав, у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (постанови Верховного Суду від 29 вересня 2021 року, від 7 жовтня 2021 року, від 7 грудня 2021 року, відповідно справи № 342/1560/20, провадження 51-2331км21; № 584/800/20, провадження 51-1800км21; № 132/283/21, провадження № 51-4668км21)². В ухвалі Верховного Суду від 12 квітня 2021 року висловлено згоду з судом апеляційної інстанції в тій частині, що не є заходом покарання чи кримінальної відповідальності стягнення з особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, процесуальних витрат (справа № 348/1527/20, провадження № 51-1731ск21)³.

З огляду на такий стан справ, учасникам Науково-консультативної ради при Верховному Суді було запропоновано висловити власні міркування⁴, які було відображено у відповідних наукових висновках⁵. **Метою ж цієї публікації** є довести до колег аргументи щодо наукової позиції про те, що за чинного викладу ч. 3 ст. 285 КПК України, а також коли законодавець у ст. 124 КПК України, зокрема в її частинах 1 та 2, оперує виключно підходом щодо можливості стягнення з обвинуваченого процесуальних витрат «у разі ухвалення обвинувального вироку», не є можливим стягувати з «фактично звільненої» від кримінальної відповідальності особи

процесуальні витрати, про які йде мова в частинах 1–2 ст. 124 КПК України.

Очікую на дискусію, яка є передбачуваною, судячи з описаних судових підходів і вже висвітлених у дисертаціях (О. Горох, Н. Поліщак), на шпальтах періодичних юридичних видань (Ю. Баулін та ін.) наукових позицій.

Виклад основного матеріалу. Спробую власні міркування із заявленої проблематики розділити на два блоки, завдяки яким можна глибше проникнути в її сутність і сформулювати висновки та пропозиції.

І. Розуміння процесуальних витрат

Слід констатувати, що в кримінальній процесуальній доктрині, та й у судовій практиці, поняття процесуальних витрат розуміють як по-різному, так і схожим чином. На мою думку, про що вже й раніше було зазначено⁶, в переважній більшості сутнісною спільною ознакою таких авторських підходів є те, що це витрати на кримінальне провадження⁷.

Законодавчі підходи теж не є однорідними. Я й раніше акцентувала, що КПК 1960 року унормовував у ст. 91 судові витрати, а не процесуальні витрати, як це є на сьогодні у главі 8 чинного КПК України. Хоча сутнісне наповнення обох статей означених КПК є схожим. Сучасне формулювання «процесуальні витрати» є більш правильним і раціональним у чинному правовому полі та дає змогу чітко розмежувати процесуальні витрати в кримінальному процесі та судові витрати в цивільному процесі. У будь-якому разі процесуальні витрати – це витрати на кримінальне провадження, вони виникають під час діяльності, спрямованої на розкриття, розслідування кримінального правопорушення⁸. З огляду на такий стан справ,

¹ Звернення до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Мазура М. В. у справі № 203/241/17 із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 29/0/26-22 від 13.01.2022 на 6 аркушах, у Єдиний державний реєстр судових рішень у формі відкритих даних, <https://reyestr.court.gov.ua>.

² Там само.

³ Ухвала Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 квітня 2021 року у справі № 348/1527/20 (провадження № 51-1731ск21), у Єдиний державний реєстр судових рішень у формі відкритих даних, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243784>.

⁴ Звернення до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Мазура М. В. у справі № 203/241/17.

⁵ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої щодо стягнення процесуальних витрат у зв'язку із закриттям кримінального провадження (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Мазура М. В. у справі № 203/241/17). 18.01.2022.

⁶ Ірина Басиста, «Стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вироку», *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки* 1 (2019): 35–41, <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2019.3.35-41>; Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої з питань правомірності (неправомірності) стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вироку (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Григор'євої І. В.).

⁷ В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, ред., *Кримінальний процес* (Київ: Центр учбової літератури, 2013), 157; Володимир Тертишник, *Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України* (Київ: Правова Єдність, 2017), 211.

⁸ Басиста, «Стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вироку»; Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої з питань правомірності (неправомірності) стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вироку (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Григор'євої І. В.).

у практиці розслідування та судового розгляду, вже навіть за умов чинності КПК 2012 року, виникали неоднозначні підходи до розуміння процесуальних і судових витрат. Були також спроби й надалі називати процесуальні витрати судовими витратами в кримінальному провадженні. Велися дискусії щодо невичерпності переліку ст. 118 КПК України. Робилися спроби доєднати судовий збір до процесуальних витрат, тому й судді також зверталися до членів НКР при Верховному Суді⁹.

Я відстоювала позицію, що перелік різновидів процесуальних витрат, визначених у ст. 118 КПК України, є вичерпним¹⁰. Наводились аргументи на користь того, що судовий збір належить до судових витрат, унормованих у ч. 1 ст. 133 ЦПК України, але не належить до процесуальних витрат, вичерпний перелік яких унормовано у ст. 118 КПК України. Питання, що стосуються розміру судового збору, порядку його сплати, повернення і звільнення від сплати, не охоплюються і не повинні охоплюватися нормами КПК України¹¹.

Також обстоювалося таке наукове авторське переконання, що стягнення процесуальних витрат у кримінальному провадженні не є цивільно-правовим заходом, оскільки таке стягнення відбувається не за договором чи цивільно-правовими зобов'язаннями тощо, а часто навіть усупереч бажанню обвинуваченого, то у разі такого стягнення процесуальних витрат суд повинен керуватися кримінальним процесуальним законодавством, а не цивільним чи цивільним процесуальним законодавством. У цьому, зокрема, виявляється характер кримінальних процесуальних відносин як одного з видів владних відносин¹². З огляду на такі переконання, повністю підтримую ту правову позицію, яку обрала Велика Палата Верховного Суду, та той правовий висновок, який вона сформулювала в постанові від 17 червня 2020 року (справа № 598/1781/17, провадження № 13-47к20). Не

⁹ Звернення до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Григор'євої І. В. у провадженні № 51-274км17 із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 430/0/26-18 від 22.12.2018.

¹⁰ *Кримінальний процесуальний кодекс України*, ухвалено 13 квітня 2012, редакція від 5 січня 2022, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>.

¹¹ Басиста, «Стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вирокі»; Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої з питань правомірності (неправомірності) стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вирокі (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Григор'євої І. В.).

¹² С. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко, *Кримінальний процес України* (Київ: Юрінком Інтер, 2004), 209.

погодившись із апеляційним судом, який, зокрема, зазначив, що «...таке рішення не є перешкодою для вирішення даного питання в порядку цивільного судочинства», Велика Палата фактично зобов'язала суди вирішувати питання про розподіл процесуальних витрат у будь-якому рішенні, яким завершується розгляд кримінального провадження по суті, у тому числі й в ухвалі про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності¹³.

II. Чи підлягають стягненню з обвинуваченого на користь держави процесуальні витрати, пов'язані із залученням експерта, у разі закриття кримінального провадження внаслідок звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності?

У продовження розгляду задекларованої в першому питанні проблематики варто підкреслити, що хоча концептуально й підтримую тих дослідників, котрі в авторських визначеннях процесуальних витрат вважають їх такими витратами, що передбачені кримінальним процесуальним законодавством та пов'язані із здійсненням кримінального провадження..., які підлягають відшкодуванню за рахунок коштів державного бюджету або стягуються з осіб, визнаних винуватими у вчиненні кримінального правопорушення...¹⁴, але маю й власні застереження. Хоча наведений підхід і є раціональним, проте на особливу увагу, ба більше – застереження, як мені видається, заслуговує позиція щодо можливості «стягнення з осіб, визнаних винуватими...» з огляду на таке:

– визнати винуватою особу, в силу засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, можливо лише обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Вина особи має бути доведена в порядку, передбаченому КПК України (ч. 1 ст. 17 КПК України);

– поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою (ч. 5 ст. 17 КПК України)¹⁵.

Як цитована вище дослідниця, так і законодавець у ст. 124 КПК України, «за точку відліку»

¹³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 598/1781/17 (провадження № 13-47к20), у Єдиний державний реєстр судових рішень у формі відкритих даних, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

¹⁴ Наталія Поліщак, «Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України» (автореф. дис. канд. юрид. наук, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2017), 11.

¹⁵ *Кримінальний процесуальний кодекс України*, ухвалено 13 квітня 2012, редакція від 5 січня 2022.

для стягнення з обвинуваченого процесуальних витрат беруть «ухвалення обвинувального вироку» (законодавець у частинах 1–2 ст. 124 КПК України вказує про це дослівно, а Н. Поліщак в авторському понятті «кримінально-процесуальних витрат»¹⁶ формулює, судячи з ч. 1 ст. 17 КПК України, аналогічну позицію, але не вживаючи словосполучення «обвинувальний вирок»). За таких обставин логічно, що у значній більшості практичних працівників, та й у певній кількості науковців, виникає запитання: чи є правові підстави стягувати процесуальні витрати з осіб у кримінальних провадженнях, щодо яких прийнято процесуальне рішення про закриття, адже обвинувального вироку немає?

Очевидно, насамперед треба брати до уваги підстави закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи, які наведено у ст. 284 КПК України з поділом на реабілітуючі та нереабілітуючі. Щодо реабілітуючих підстав, на мою думку, ситуація є очевидною, тобто, коли вони є підставами для закриття кримінального провадження, то й поводження має бути таким, як із невинуватою особою, а от щодо нереабілітуючих підстав – дискусії множинні, а особливо гострі щодо п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України¹⁷. Готуючи науковий висновок з питань, пов'язаних зі звільненням від призначеного покарання на підставі ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України, на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 51-413кмо21 та й в інших наукових пошуках, я вже зазначала, що з огляду на те, що вимоги ст. 284 КПК України стосуються різних стадій кримінального провадження (зокрема, як досудового розслідування, так і судових стадій), різних представників сторони обвинувачення (слідчого, прокурора, дізнавача), слідчого судді, а також трьох судових інстанцій, які уповноважені ухвалювати рішення про закриття кримінального провадження, в окремих частинах цієї статті унормовано процесуальний порядок такої діяльності, повноваження на її здійснення за окремими пунктами ч. 1 ст. 284 КПК України, види процесуальних рішень за процесуальною формою тощо¹⁸. Варто

підкреслити, що виключно судом, серед іншого, закривається кримінальне провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України) у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 285 КПК України). Частиною 2 ст. 285 КПК України передбачено: «Особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення»¹⁹. У продовження зауважу, що частиною 3 цієї самої статті передбачено обов'язок, серед іншого, роз'яснити й підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави²⁰. Хоча в означеній частині норми такий обов'язок і не співвіднесений із певними суб'єктами, на шпальтах юридичних видань уже висловлювалося переконання, що на досудовому розслідуванні це слідчий, дізнавач та прокурор, а в судових стадіях – суд першої інстанції та апеляційний суд²¹. Варто констатувати, що об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 6 грудня 2021 року у справі № 521/8873/18 (провадження № 51-413кмо21) обрала таку саму позицію, визнаючи звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності імперативним обов'язком суду першої, апеляційної інстанцій²².

мов'язку з положеннями статей 42 і 43 КПК України, зокрема, застосування вказаних норм кримінального процесуального закону у випадку смерті засудженого (виправданого) до завершення розгляду Верховним Судом касаційної скарги (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Мазура М. В.). 08.01.2019; Ірина Басиста, «Застосування положень ст. 440 КПК України і п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у випадку смерті засудженого, виправданого до завершення розгляду касаційної скарги», *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична* 68 (2019): 212–21, <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/10159/10162>.

¹⁹ *Кримінальний процесуальний кодекс України*, ухвалено 13 квітня 2012, редакція від 5 січня 2022.

²⁰ Там само.

²¹ Ірина Басиста, Роман Благута, «Закриття кримінального провадження судом касаційної інстанції у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності чи звільненням касаційною інстанцією особи від покарання?»; Ірина Басиста, «Чи зобов'язаний суд роз'яснити особі те, що на момент апеляційного розгляду закінчилися строки давності притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності?», у *Збірник матеріалів наукових читань, присвячених пам'яті професора Т. А. Денисової* (Запоріжжя, 2022), 62–8.

²² Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 6 грудня 2021 року у справі № 521/8873/18 (провадження № 51-413кмо21), у *Єдиний державний реєстр судових рішень у формі відкритих даних*, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829954>.

¹⁶ Поліщак, «Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України» (автореф. дис. канд. юрид. наук), 11; (дис. канд. юрид. наук, Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2017), 11, <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Дисертація-27.pdf>.

¹⁷ Ірина Басиста, Роман Благута, «Окремі проблеми прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності», *Соціально-правові студії* 5, № 1 (2022), <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-22-28>.

¹⁸ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої з питань застосування положень статті 440 КПК України і пункту 5 частини 1 статті 284 КПК України у їх взає-

У разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку²³. Логічно, що цей підозрюваний чи обвинувачений сподівається на своє виправдання та реабілітацію²⁴. Вважаю, що, з огляду на такий стан справ, до обов'язку, передбаченого ч. 3 ст. 285 КПК України, потрібно додати ще й фразу про те, що підозрюваному чи обвинуваченому має бути роз'яснено й те, що у разі його звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження з nereабілітуючої підстави з нього буде стягнуто судом процесуальні витрати в цьому кримінальному провадженні, передбачивши у статті КПК, які саме витрати. На моє переконання, це і має бути ще однією до вже наявних унормованих у КПК України складових і умов, які є визначальними для того, щоб у підозрюваного чи обвинуваченого «визріло (не визріло)» внутрішнє переконання скористатися таким своїм правом або ж переконання для подальшого висловлення ним заперечення проти закриття кримінального провадження з nereабілітуючої підстави. У цій царині є широке коло й інших проблем, що виникають упродовж, у зв'язку чи в результаті прийняття процесуальних рішень із підстав, передбачених ст. 284 КПК України²⁵.

Дещо відходячи від задекларованої процесуальної теми, але в її руслі та для кращого її розуміння, трішки вдамся до «матеріальних положень», які далекі від досконалості та вельми зрілих наукових позицій, автори котрих аргументовано стверджують, що не варто вести мову про звільнення від кримінальної відповідальності тоді, коли вона вже настала²⁶, бо з набранням законної сили обвинувальним вироком суду особа є підданою законному засудженню²⁷. Тому й за

обставин, коли обвинувальний вирок суду набрав законної сили, особа мала б підлягати звільненню в суді касаційної інстанції від покарання, як про це йдеться в ч. 5 ст. 74 КК України, на підставах, передбачених ст. 49 КК України. Однак на заваді прийняттю такого процесуального рішення касаційним судом є підхід, закладений законодавцем у конструкцію п. 1 ч. 2 ст. 284, ст. 440 КПК України²⁸.

Отже, за умов, коли законодавець у ст. 124 КПК України, зокрема в її частинах 1 та 2, оперує виключно підходом щодо можливості стягнення з обвинуваченого процесуальних витрат «у разі ухвалення обвинувального вироку», а частину 3 ст. 285 КПК України не доповнено фразою про те, що роз'ясненню підозрюваному чи обвинуваченому підлягає й те, що у разі його звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження з nereабілітуючої підстави з нього буде стягнуто судом певні процесуальні витрати в цьому кримінальному провадженні, *не вважаю за можливе стягувати* з такої «фактично звільненої» від кримінальної відповідальності особи процесуальні витрати, зазначені в ст. 124 КПК України.

У цьому ключі та в розвиток проблематики, концептуально, але не всуціль поділяю наукові ідеї тих науковців, котрі пропонують «тотальне» удосконалення кримінальних процесуальних положень щодо процесуальних витрат²⁹. Неповна згода з такими новаціями впливає з переконання, що авторка допускає певні «самозаперечення». Зокрема, пропонуючи авторське поняття «кримінально-процесуальних витрат», вживає вислів «визнаних винуватими у вчиненні кримінального правопорушення»³⁰. Таке її розуміння не узгоджується з підходом щодо випадків постановлення ухвали про закриття кримінального провадження у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності. Вона також не розмежувала двох підходів при перспективах доповнення та удосконалення кримінальних процесуальних положень, зокрема щодо розподілу процесуальних витрат у разі прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження з реабілітуючих і з nereабілітуючих підстав.

²³ Кримінальний процесуальний кодекс України, ухвалено 13 квітня 2012, редакція від 5 січня 2022.

²⁴ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої з питань, пов'язаних зі звільненням від призначеного покарання на підставі статті 49, частини 5 статті 74 КК України (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Наставного В. В. у справі № 51-413кмо21). 22 листопада 2021.

²⁵ Ірина Басиста, «Закриття кримінального провадження на підставі набуття чинності закону, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою: окремі проблеми», *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична* 71 (2020): 108–121, <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/11027/11295>.

²⁶ Юрій Баулін, «Звільнення від кримінальної відповідальності», *Вісник Асоціації кримінального права України* 2, № 7 (2016). <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2016.7.167955>.

²⁷ Олексій Горох, «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (дис. д-ра юрид. наук, Нац. ун-т «Кисно-Могилянська академія», Ін-т держави і права

ім. В. М. Корецького НАНУ, 2019), 271, http://idpnan.org.ua/files/2019/goroh-o.p.-zvilnennya-vid-pokarannya-ta-yogo-vidbuvannya-za-kriminalnim-pravom-ukrayini-2_.pdf.

²⁸ Басиста, Благута, «Закриття кримінального провадження судом касаційної інстанції у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності чи звільнення касаційною інстанцією особи від покарання?».

²⁹ Поліщак, «Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України» (дис. канд. юрид. наук).

³⁰ Поліщак, «Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України» (автореф. дис. канд. юрид. наук), 11.

Висновки

У разі виникнення сумнівів, чи є правові підстави стягувати процесуальні витрати з осіб у кримінальних провадженнях, щодо яких прийнято процесуальне рішення про закриття, очевидно, насамперед потрібно керуватися підставами закриття кримінального провадження, наведеними в ст. 284 КПК України (реабілітуючі чи нереабілітуючі?). У ситуації, коли рішення про закриття кримінального провадження прийнято з реабілітуючої підстави, то й поведження з цією особою має відповідати такому, як із невинуватою.

До обов'язку, передбаченого ч. 3 ст. 285 КПК України, потрібно додати ще й фразу про те, що роз'ясненню підозрюваному чи обвинуваченому підлягає й те, що у разі його звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження з нереабілітуючої підстави з нього буде стягнуто судом певні процесуальні витрати в цьому кримінальному провадженні. Це має бути ще однією до вже наявних, унормованих у КПК України складових і умов, які є визначальними для того, щоб у підозрюваного чи обвинуваченого «визріло (не визріло)» внутрішнє переконання скористатися таким своїм правом або ж переконання для подальшого висловлення ним заперечення проти закриття кримінального провадження з нереабілітуючої підстави.

За умов, коли законодавець у ст. 124 КПК України, зокрема в її частинах 1 та 2, оперує виключно підходом щодо можливості стягнення з обвинуваченого процесуальних витрат «у разі ухвалення обвинувального вироку», а частину 3

ст. 285 КПК України не доповнено означеною вище пропозицією, *не вважаю за можливе стягувати* з «фактично звільненої» від кримінальної відповідальності особи процесуальні витрати, про які йде мова в частинах 1–2 ст. 124 КПК України. В інших статтях глави 8 КПК України, зокрема ст. 119–123, законодавець не узалежнює несення процесуальних витрат від ухвалення обвинувального вироку.

Зважаючи на все викладене вище, поділяю підхід, застосований під час прийняття рішення Верховним Судом 25 червня 2018 року у справі № 758/2420/17 (провадження № 51-6496ск18), де визнано, що є правильним віднесення судом на рахунок держави процесуальних витрат, зокрема таких із них, як витрати на залучення експерта, у разі закриття кримінального провадження на підставі п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК³¹. За умов чинного правового поля та обставин провадження № 51-4499ск20 я солідаризуюся з такою судовою позицією, що у разі закриття кримінального провадження судом у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності у суду немає правових підстав для стягнення з такої особи процесуальних витрат на залучення експерта (Ухвала Верховного Суду від 25 березня 2021 року у справі № 592/10225/19 (провадження № 51-4499ск20))³².

³¹ Ухвала Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25 червня 2018 року у справі № 758/2420/17 (провадження № 51-6496ск18), у Єдиній державній реєстр судових рішень у формі відкритих даних, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74963714>.

³² Ухвала Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25 березня 2021 року у справі № 592/10225/19 (провадження № 51-4499ск20), у Єдиній державній реєстр судових рішень у формі відкритих даних, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95815800>.

Список використаної літератури

- Басиста, Ірина. «Застосування положень ст. 440 КПК України і п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у випадку смерті засудженого, виправданого до завершення розгляду касаційної скарги». *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична* 68 (2019): 212–21. <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.68.212>.
- . «Стягнення з обвинуваченого (засудженого) судового збору при вирішенні цивільного позову в ухваленому обвинувальному вироку». *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки* 3 (2019): 35–41. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2019.3.35-41>.
- . «Закриття кримінального провадження на підставі набуття чинності закону, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою: окремі проблеми». *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична* 71 (2020): 108–21. <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.71.108>.
- . «Чи зобов'язаний суд роз'яснити особі те, що на момент апеляційного розгляду закінчилися строки давності притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності?» У *Збірник матеріалів наукових читань, присвячених пам'яті професора Т. А. Денисової*, 62–8. Запоріжжя, 2022.
- Басиста, Ірина, Роман Благуа. «Закриття кримінального провадження судом касаційної інстанції у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності чи звільнення касаційною інстанцією особи від покарання?». У *Збірник матеріалів наукових читань, присвячених пам'яті професора Т. А. Денисової*. Запоріжжя, 2022.
- . «Окремі проблеми прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності».
- Соціально-правові студії 5, № 1 (2022). <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-22-28>.
- Баулін, Юрій. «Звільнення від кримінальної відповідальності». *Вісник Асоціації кримінального права України* 2, № 7 (2016): 287–9. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2016.7.167955>.
- Горох, Олексій. «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України». Дис. д-ра юрид. наук, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2019. http://idpnan.org.ua/files/2019/goroh-o.p.-zvilnennya-vid-pokarannya-ta-yogo-vidbuvannya-za-kriminalnim-pravom-ukrayini-2_.pdf.
- Коваленко, В. В., Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, ред. *Кримінальний процес*. Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2013.
- Коваленко, С. Г., В. Т. Малярєнко. *Кримінальний процес України*. Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2004.
- Кримінальний процесуальний кодекс України*. Ухвалено 13 квітня 2012, редакція від 5 січня 2022. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>.
- Кримінально-процесуальний кодекс України: Чинне законодавство із змінами та допов. на 16 вересня 2011 року*. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011.
- Поліщак, Наталія. «Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України». Дис. канд. юрид. наук, Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2017. <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Дисертація-27.pdf>.
- . «Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України». Автореф. дис. канд. юрид. наук, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2017.
- Тертишник, Володимир. *Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України*. Вид. 13-те, допов. і перероб. Київ: Правова Єдність, 2017.

Bibliography

- Basysta, Iryna. “Application of provisions of Article 440 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and Clause 5, Part 1, Article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in case of death of the convicted or the acquitted before finalization of cassation appeal consideration.” *Visnyk of the Lviv University. Series Law* 68 (2019): 212–21. <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.68.212> [in Ukrainian].
- . “Charging of court fees from the accused (convicted) individuals when resolving civil claims in an approved indictment.” *NaUKMA Research Papers. Law* 1 (2019): 35–41. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2019.3.35-41> [in Ukrainian].
- . “On closing of the criminal proceedings on the ground of the enactment of the law cancelling criminal liability for the act committed by a person: selected issues.” *Visnyk of the Lviv University. Series Law* 71 (2020): 108–121. <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.71.108> [in Ukrainian].
- . “Chy zoboviazanyi sud roziasnyty osobi te, shcho na moment apeliatsiinoho rozghliadu zakinchylis stroky davnosti prytiahnennia tsiei osoby do kryminalnoi vidpovidalnosti?”. In *Zbirnyk materialiv naukovykh chytan, prysviachenykh pamiati profesora T. A. Denysovoi* [Collection of materials of scientific readings dedicated to the memory of Professor T. A. Denisova], 62–8. Zaporizhzhia, 2022 [in Ukrainian].
- Basysta, Iryna, and Roman Blahuta. “Some Problems of Making a Procedural Decision to Close Criminal Proceedings in Connection with the Release of a Person from Criminal Liability.” *Social & Legal Studios* 5, no. 1 (2022). <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-22-28> [in Ukrainian].
- . “Zakryttia kryminalnoho provadzhennia sudom kasatsiinoi instantsii u zv'iazku iz zvilnenniam vid kryminalnoi vidpovidalnosti chy zvilnennia kasatsiinoiu instantsiieiu osoby vid pokarannya?”. In *Zbirnyk materialiv naukovykh chytan, prysviachenykh pamiati profesora T. A. Denysovoi* [Collection of materials of scientific readings dedicated to the memory of Professor T. A. Denisova], 62–8. Zaporizhzhia, 2022 [in Ukrainian].
- . “Exemption from criminal liability.” *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine* 2, no. 7 (2016): 287–9. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2016.7.167955> [in Ukrainian].
- Criminal Procedure Code of Ukraine*. April 13, 2012, revision on January 5, 2022. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8> [in Ukrainian].
- Gorokh, Oleksiy. “Zvilnennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia za kryminalnym pravom Ukrainy” [“Release from Punishment and from the Service of Sentence under the Criminal Code of Ukraine”]. Doctoral diss., National University of Kyiv-Mohyla Academy, V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. http://idpnan.org.ua/files/2019/goroh-o.p.-zvilnennya-vid-pokarannya-ta-yogo-vidbuvannya-za-kriminalnim-pravom-ukrayini-2_.pdf [in Ukrainian].
- Kovalenko, V., L. Udalova, and D. Pysmennyi, eds. *Criminal Process*. Manual. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2013 [in Ukrainian].
- Kovalenko, Ye., and V. Maliarenko. *Kryminalnyi protses Ukrainy* [Criminal procedure of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter, 2004 [in Ukrainian].
- Kryminalno-protseualnyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo iz zminamy ta dopov. na 16 veresnia 2011 roku* [Criminal Procedure Code of Ukraine: current legislation as amended and supplemented on September 16, 2011]. Kyiv: Alerta; Tsentr uchbovoi literatury, 2011 [in Ukrainian].
- Polishchak, Nataliia. “Protseualni vytraty u kryminalnomu provadzhenni” [“Judicial charges in the criminal realization of Ukraine”]. PhD diss. abstract, Ivan Franko National University of Lviv, 2017 [in Ukrainian].

———. “Protsesualni vytraty u kryminalnomu provadzheni” [“Judicial charges in the criminal realization of Ukraine”]. PhD diss., Lviv State University of Internal Affairs, 2017. <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Dysertatsiia-27.pdf> [in Ukrainian].

Tertyshnyk, Volodymyr. *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine]. 13th ed. Kyiv: Pravova Yednist, 2017 [in Ukrainian].

Iryna Basysta

COLLECTION OF PROCEDURAL EXPENSES DUE TO CLOSING OF CRIMINAL PROCEEDING BASED ON EXEMPTION OF A PERSON FROM CRIMINAL LIABILITY: SPECIFIC ISSUES

In the currently effective Criminal Procedure Code of Ukraine, the issue of collection of procedural expenses is codified in a somewhat ambiguous form. So the scholars discuss whether the list provided in Article 118 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is exhaustive, how “procedural” and “court” expenses should be construed, and whether a collection of procedural expenses in a criminal proceeding qualifies as a civil law action. It is not surprising that, in this situation, the judicial practice in the mentioned sphere of issues can vary significantly.

The Grand Chamber of the Supreme Court practically bound the courts to resolve the issues of distribution of judicial expenses in any resolution that finalizes any criminal trial proceeding. This also includes the relevant decision in a ruling on closing a criminal proceeding due to exemption of a person from criminal liability.

For this reason, an attempt is made to prove that Part 3 of Article 285 of the Criminal Procedure Code of Ukraine needs to be amended by adding a phrase to the effect that a suspect or an accused needs to be informed that in cases where he or she is exempted from criminal liability, and the criminal proceeding related to them is closed due to this reason (which does not constitute rehabilitation), the court would still collect certain procedural expenses from this person.

Because in its current wording, and also in the cases where the legislator, in Article 124 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular in its Parts 1 and 2, applies only the approach that it is possible to collect procedural expenses from the accused “in case of a judgment of conviction,” I do not consider it possible to collect from a person who is “factually acquitted” from a criminal liability the procedural expenses that are mentioned in Parts 1-2 of Article 124 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Keywords: collection of procedural expenses, closing a criminal proceeding due to exemption of a person from criminal liability, making a judgment of conviction.

Матеріал надійшов 15.02.2022



Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)